

de sanctis
patribus
conjugatis.
2. Cor. 10.
12.

non intelligentes quantas vires habeat animus iustitiæ contra libidines serviens, ne carnalibus hujuscemodi motibus adquiescat, eosque in concubitu ultra generandi necessitatem prolabi aut progredi sinat, quantum ordo naturæ, quantum morum consuetudo, quantum legum scita præscribunt. Hoc quippe ideo de illis patribus homines suspicantur, quia ipsi per incontinentiam vel nuptias elegerunt, vel conjugibus intemperanter utuntur. At verò continentibus vel mares qui defunctis uxoribus, vel feminæ quæ defunctis viris, vel utrique qui pari consensu continentiam Deo voverunt, sciãnt sibi quidem mercedis amplius deberi, quàm conjugalis castitas poscit: sed sanctorum patrum nuptias, qui propheticè conjungebantur, qui neque in concubitu nisi prolem, neque in ipsa prole nisi quod in carne venturo Christo proficeret, requirebant, non solum præ suo proposito non contemnant, verùm etiam suo proposito sine dubitatione præponant.

Virginitas
humilitate
tuenda.

35. Pueros quoque ac virgines integritatem ipsam Deo dicantes, multo maximè commonemus, ut tanta norint humilitate tuendum esse quod in terra interim vivunt, quanto magis cæli est quod voverunt. Nempe scriptum est: *Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus.* Nostrum ergo est de magnitudine eorum aliquid dicere, illorum de magna humilitate cogitare. Exceptis igitur quibusdam illis conjugatis patribus & matribus sanctis, quibus ideo isti meliores non sunt, quàmvis conjugati non sint, quia si conjugati essent, pares non essent; ceteros omnino hujus temporis conjugatos, vel post expertum concubitu continentibus, à se supera-

ri

ri non dubitent: non quantum ab Anna, Susanna; sed quantum ambæ à Maria superantur. Quod ad ipsam pertinet sanctam carnis integritatem, loquor: nam quæ alia sint Mariæ merita, quis ignorat? Mores itaque congruos huic tanto proposito adjungant, ut de præpollenti præmio certam securitatem gerant: scientes sanè sibi atque omnibus fidelibus dilectis & electis Christi membris multis ab oriente & occidente venientibus, etsi inter se distante pro meritis gloriæ luce fulgentibus, hoc tamen magnum in commune præstari, ut cum Abraham & Isaac & Jacob recumbant in regno Dei, qui non propter hoc sæculum, sed propter Christum conjuges, propter Christum patres fuerunt.

Matt. 8. 11.

EPISTOLA CCLXII. *

* Aliòs
CXCI.
quæ autem
262. erat,
nunc 229.

Augustinus *Ecdiciæ*, quæ nesciente viro suo, bona sua in eleemosynam distribuerat, & vidualem habitum induerat, correctionem adhibet quàm acerrimam, injungens ut super his faciat satis viro suo.

Dominæ religiosissimæ filiæ ^a ECDICLÆ AUGUSTINUS in Domino salutem.

1. **L**ECTIS litteris reverentiæ tuæ, & earum perlatores interrogato quæ interroganda restabant, vehementer dolui, sic te voluisse agere cum marito, ut ædificium continentiam, quod in eo jam construi cœperat, amissa per-

se-

^a Vetustl. codices German. & Corb. *Egdigia*.

severantia in adulterii ruinam miserabiliter laberetur. Cum enim lugendus esset, si post continentiam votam Deo, jamque actu ipso moribusque susceptam reverteretur ad conjugis carnem: quanto magis nunc demersus in interitum profundiore lugendus est, qui tam abrupta dissolutione mœchatur, iratus tibi, perniciosus sibi, tamquam in te acerbius sæviat, si ipse pereat? Hoc autem tantum mali accidit, dum tu ejus animum non qua debuisti moderatione tractasti: quia etsi carnali consortio jam ex consensu vobis non miscebamini, in ceteris tamen rebus conjugali obsequio viro tuo mulier servire debuisti; præsertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et utique si maritum infidelem fidelis habuisses, agere te conversatione subdita oportuit, ut eum

1. Cor. 7. 13. Domino lucrareris, sicut Apostoli monuerunt.

2. Omitto enim quod ipsam continentiam, illo nondum volente, non secundum sanam doctrinam te suscepisse cognovi. Neque enim corporis tui debito fraudandus fuit, priusquam ad illud bonum, quod superat pudicitiam conjugalem, tuæ voluntati voluntas quoque ejus accederet: nisi fortè non legeras nec audieras, vel non attenderas Apostolum dicentem:

Ibid. 1. 8c.

Bonum est homini mulierem non tangere: propter fornicationes autem unusquisque uxorem suam habeat, & unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat, similiter autem & uxor viro. Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter autem & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier; nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; & iterum ad idipsum estote, ne vos tentet satanas propter intemperantiam

tiam vestram. Secundum hæc verba apostolica, etiamsi se ipse continere voluisset, & tu noluisse, debitum tibi reddere cogeretur, & illi Deus imputaret continentiam, si non suæ, sed tuæ cedens infirmitati, ne in adulterii damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitus non negaret; quanto magis te, quam magis subjectam esse decuerat, ne ipse quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo hujusmodi debito voluntati ejus obtemperare convenerat, cum tibi voluntatem continendi acceptaret Deus, quia propterea non faceres, ne periret maritus?

3. Sed hoc, ut dixi, omitto, quoniam postea tibi nolenti sibi ad reddenda conjugalia debita consentire, ad eadem continentia pacta ipse consensit, & tecum continentissime diu vixit, suoque consensu à peccato illo, quo ei debitum carnis negabas, ipse te absolvit. Non ergo jam in tua causa ista vertitur quæstio, utrum redire debeas ad concubitus viri. Quod enim Deo pari consensu ambo voveratis, perseveranter usque in finem reddere ambo debuistis: à quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime persevera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses ejus assensum, numerus te nullus defendisset annorum, sed post quantumlibet tempus me consuluisse, nihil tibi aliud responderem, nisi quod ait Apostolus: *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir;*

33. q. 5.
Secundum
verba.

33. q. 5. c.
Quod Deo.

1. Cor. 7. 4.

de qua potestate sic tibi jam permiserat continentiam, ut eam tecum & ipse susciperet.

4. Sed illud est quod minùs te observasse contristor, quia tanto humiliùs & obediens ei obsequi in domestica conversatione debuis-

buisti, quanto ille religiosius tibi rem tam magnam etiam imitando concesserat. Non enim quia pariter temperabatis à commixtione carnali, ideo tuus maritus esse destiterat; imò verò tanto sanctius inter vos conjuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita servabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de tuo auro vel argento vel quacumque pecunia, aut rebus ullis terrenis tuis sine arbitrio ejus facere debuisti, ne scandalizares hominem, qui Deo tecum majora voverat, & ab eo quod de tua carne licita potestate posset exigere, continenter abstinuerat.

5. Denique factum est ut vinculum continentiae, quo se dilectus ille innexerat, contentus abrumperet, & iratus tibi non parceret sibi. Sicut enim mihi retulit perlator epistolae tuae, cum cognovisset quod omnia vel penè omnia, quae habebas, nescio quibus duobus transeuntibus monachis tamquam pauperibus eroganda donaveris; tunc ille detestans eos tecum, & non Dei servos, sed domus alienae penetratores & tuos captivatores & deprædatores putans, tam sanctam sarcinam, quam tecum subierat, indignatus abjecit. Infirmus enim erat, & ideo tibi, quae in communi proposito fortior videbaris, non erat præsumptione turbandus, sed dilectione portandus: quia etiamsi ad ipsas eleemosynas largius faciendas fortè pigrius movebatur, posset & ista condiscere, si tuis inopinatis non feriretur expensis, sed expectatis invitaretur obsequiis; ut etiam hoc quod temere sola fecisti, multo consultius dilectione concordiam, multoque ordinatius & honestius ambò faceretis; nec blasphemarentur servi Dei, si tamen hoc fuerunt, qui marito absente atque nes-

ciente, ab ignota muliere & ab aliena uxore tanta sumserunt; & laudaretur Deus in operibus vestris, quorum esset tam fida societas, ut à vobis communiter teneretur, non solum summa castitas, verum etiam gloriosa paupertas.

6. Nunc autem inconsiderata festinatione attende quid feceris. Ut enim de illis monachis, à quibus te ipse non ædificatam, sed spoliatam esse conqueritur, ego bene sentiam; nec homini præ ira turbatum oculum habenti, contra Dei fortasse famulos facile consentiam; numquid tantum bonum est, quod pauperum carnem largioribus eleemosynis refecisti; quantum malum est, quod viri tui mentem à tam bono proposito subruisti? An cuiusquam tibi temporalis salus carior esse debuerat, quam hujus æterna? Nonne si ampliolem misericordiam cogitans, ideo pauperibus res tuas erogare differres, ne scandalizatus maritus tuus Deo periret, uberiores tibi Deus eleemosynas imputaret? Proinde si recolis quid adquisiveras, quando lucrata fueras virum tuum, ut tecum Christo sanctiore castitate serviret; intellige per illas eleemosynas tuas, quibus cor ejus eversum est, quanto graviore damno percussa fueris, quam sunt illa lucra, quae caelestia cogitabas. Si enim habet ibi magnum locum panis fractus esurienti, quantum locum ibi credenda est habere misericordia, qua homo eripitur diabolo, tamquam leoni rugienti, & quem devoret inquirenti?

7. Neque hoc ita dicimus, ut si quisquam scandalizatus fuerit de bonis operibus nostris, ab eis desistendum putemus; sed alia causa est alienarum, alia necessariorum in so-

cietate aliqua personarum; alia fidelis, alia infidelis; alia parentum erga filios, alia filiorum erga parentes; alia postremò ea, quæ in his rebus vel maximè intuenda est viri & uxoris, ubi mulierem conjugatam non licet dicere: Facio quod volo de meo; cum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est, viri sui. Nam sic quædam, ut commemorat Apostolus Petrus, mulieres sanctæ quæ in Deum sperabant, ornabant se, subjectæ suis viris, sicut Sara obsequebatur Abrahæ dominum eum vocans, *cujus*, inquit, *factæ estis filiæ*, cum ad christianas non ad judæas feminas loqueretur.

1. Petr. 3.
5. 6.

Gen. 18. 12.

8. Quid autem mirum, si pater communem filium nolebat hujus vitæ sustentaculis à matre nudati, ignorans quid sectaturus esset, cum in ætate grandiuscula esse cœpisset, utrùm monachi professionem, an ecclesiasticum ministerium, an conjugalis necessitudinis vinculum? Quàmvis enim ad meliora excitandi & erudiendi sint filii sanctorum, unusquisque tamen proprium donum habet à Deo, alius sic, alius autem sic. Nisi fortè talia prospiciens & præcavens reprehendendus est pater, cum beatus Apostolus dicat: *Quisquis autem suis & maximè domesticis non providet, fidem denegat, & est infideli deterior*. Cum verò de faciendis ipsis eleemosynis loqueretur, ait:

1. Cor. 7. 7.

1. Tim. 5. 8.

2. Cor. 8.
13.

Non ut aliis refectio sit, vobis autem angustia. Pariter ergo consilium de omnibus haberetis, pariter moderaremini quid thesaurizandum esset in cælo, quid ad vitæ hujus sufficientiam vobis & vestris vestroque filio relinquendum, ne aliis esset refectio, vobis autem angustia. Et in his disponendis atque faciendis, siquid tibi fortè melius videretur, sug-

suggereres viro reverenter, ejusdemque auctoritatem tamquam tui capitis sequeris obedienter; ut omnes qui sanum sapiunt, ad quos posset hoc bonum vestrum fama perferre, de domus vestræ fructu ac pace gauderent, & adversarius revereretur nihil habens de vobis dicere pravi.

9. Porro si de faciendis eleemosynis & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam evidentia præcepta sunt Domini, cum viro tuo fideli & tecum sancta continentie pacta servante consilium communicare deberes, ejusdemque non spernere voluntatem; quanto magis de habitu atque vestitu nihil tibi præter ejus arbitrium mutandum vel usurpandum fuit, unde nihil divinitus legimus imperatum? Scriptum est quidem, mulieres esse à debere in habitu ornato; aurique circumpositio, & intortio crinium, & cetera hujusmodi quæ vel ad inanem pompam vel ad illecebram formæ adhiberi solent, meritò reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo personæ habitus matronalis à viduali veste distinctus, qui potest fidelibus conjugatis salva religionis observantia convenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo vivente jactares, puto quia non fuerat in hac re usque ad dissensionis scandalum perducendus, magis inobedientie malo, quàm ullius abstinentie bono. Quid enim est absurdius, quàm mulierem de hu-

1. Tim. 2. 9.

a

33. 9. 5. cap.
Quod Deo.

BB 2

a Sic editiones Bad. Am. & Er. quibus suffragantur MSS. magno consensu, nisi quod Gallicani habent *ornato*, pro *ornato*. At apud Lov. sic locus iste refertur: *Scriptum est quidem mulieres esse non debere in habitu ornato, aurique circumpositione & intortione crinium, & cetera quæ &c. & merito reprehensa sunt.*

mili veste viro superbire, cui te potius expediret obtemperare candidis moribus, quam nigellis vestibus repugnare? Quia etsi te indumentum monachæ delectabat, etiam hoc gratius posset marito observato exoratoque sumi, quam illo inconsulto contemtoque præsumi. Quòd si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit ut hinc displiceres Deo, quòd conjuge tuo nondum defuncto, non indereris sicut Anna, sed sicut Susanna.

10. Neque enim & ille, qui tecum jam coeperat custodire tam magnum continentiae bonum, etiamsi conjugale non viduale voluisset ut acciperes indumentum, ad indecentem quoque te compulsisset ornatum: quòd & si aliqua dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile. Nempe apud patres, Esther illa regina Deum timens, Deum colens, Deo subdita, marito regi alienigenæ non eundem secum colenti Deum, tamen subjecta serviebat; quæ cum in extremo periculo, non suo tantum, sed etiam gentis suæ, qui tunc erat populus Dei, Domino prosterneretur orando, in ipsa oratione sua dixit, ita sibi esse ornatum regium, sicut pannum menstruaalem; & ita orantem confestim exaudivit, qui cordis inspector eam verum dicere scivit. Et utique maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum falsorumque cultorem. Tu autem si & ille in proposito, quod tecum susceperat, perduraret, nec à te offensus in flagitium corruisset, maritum habebas non solum fidelem, & verum Deum tecum colentem, sed etiam continentem; qui proculdubio propositi vestri non immemor, etsi ad conjugalia te cogeret indumenta, ad superba tamen ornamenta non cogeret.

Hæc

11. Hæc tibi scripsi, quoniam me consulendum putasti, non ut tuum rectum institutum sermone meo frangerem, sed quòd te inordinatè & incautè agente, viri tui * factum dolerem. De cuius reparatione debes vehementissimè cogitare, si verè ad Christum vis pertinere. Indue itaque humilitatem mentis, & ut te Deus conservet perseverantem, noli maritum contemnere pereuntem. Funde pro illo pias & assiduas orationes, sacrificia lacrymas tamquam vulnerati sanguinem cordis. Et scribe ad eum satisfactionem, petens veniam, quia in eum peccasti, quòd præter ejus consilium & voluntatem de rebus tuis fecisti, quod faciendum putasti, non ut te poeniteat tribuisse pauperibus, sed eum tui boni operis participem & moderatorem habere noluisse. Promitte de cetero in adjutorio Domini, si & illum super turpitudinis poenituerit, & continentiam quam deseruit repetiverit, te illi, sicut decet, in omnibus servitutam, ne fortè, ut ait Apostolus, det illi Deus poenitentiam, & respiscat de diaboli laqueis, à quo captivus tenetur secundum ipsius voluntatem. Filium autem vestrum, quoniam de legitimis eum & honestis nuptiis suscepistis, magis in patris quam in tua esse potestate quis nesciat? Et ideo ei negari non potest, ubicumque illum esse cognoverit, & jure poposcerit: ac per hoc ut secundum tuam voluntatem in Dei possit nutriri & erudiri sapientia, necessaria est illi etiam vestra concordia.

* f. fractum, scilicet rectum institutum viri.

2. Tim. 2. 25. 26.

Esther 14. 16.

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM
DE SANCTA VIRGINITATE

LIB. II. RETRACTATIONUM.

CAPUT XXIII.

POSTEAQUAM scripsi de Bono Conjugali, exspectabatur ut scriberem a de Sancta Virginitate; nec distuli: atque id Dei munus, & quàm magnum, & quanta humilitate custodiendum esset, uno sicut potui volumine ostendi. Hic liber sic incipit: *Librum de Bono Conjugali nuper edidimus.*

a. Hujus libri meminit præterea sanctus Augustinus in proximè secuto libro de Bono Viduitatis cap. 15. & 23. necnon in libro 1. de peccatorum meritis & remissione cap. 29.

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE SANCTA VIRGINITATE

LIBER UNUS. *

* Scriptus
circiter an-
num 401.

Dicit primùm de præstantia sacræ ac Deo dicatæ Virginitatis, cui fecunditatem conjugalem jam non posse ullam comparari demonstrat. Duobus subinde occurrit contrariis erroribus, alteri culpantium Nuptias, alteri eas æquantium Virginitati: illorum scilicet putantium Nuptias ex obliquo & tacitè damnatas ab Apostolo dicente 1. Cor. 7. Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi, ego autem vobis parco; istorum verò, quia ibidem scribit: Existimo itaque hoc bonum esse propter præsentem necessitatem; contendentium perpetuam continentiam propter sæculi hujus vitam, non propter futuram commendari. Postea Christi Virgines humilitatem, qua tam excellens conservatur earum munus, habere jubet, atque ad eam quàm maxime sectandam multa & gravi oratione adhortatur.

I. **LIBRUM** de Bono Conjugali nuper edidimus, in quo etiam Christi Virgines admonuimus atque monemus, ne propter excellentiam muneris amplioris quod divinitus acceperunt, contempnant in sui comparatione patres & matres populi Dei, hominesque illos, quos tamquam olivam commendat Apostolus,

CAPUT I.
Virgines
conjugatos
sanctos pa-
tres non
contem-
nant.
Rom. II. 17.